

Mısır Meselesinde İlk Rus Hamlesi:  
MURAVYEV VE RAPORU\*

*Mustafa AYDIN\*\**

ÖZET

*Osmanlı Devleti valilerinden olan Mehmed Ali Paşanın 1831'deki isyanının nedenleri, safhaları ve sonuçları pek çok eserde yer almaktadır. Fakat meseleye tanıklık eden insanların bıraktıkları eser sayısı nadirdir. Bu makalede Mısır meselesinin halledilmesi için Rus Çarı I. Nikola tarafından Osmanlı Devleti ile asi vali arasında arabulucu tayin edilen General N. N. Muravyev'in konu ile ilgili kaleme aldığı hatıraları ve Mehmed Ali Paşa ile İskenderiye'de yaptığı görüşmeden sonra saraya sunduğu raporun kısa bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra önemine binaen transkribi verilmiştir.*

*Anahtar Kelimeler*

*II. Mahmud, Çar. I. Nikola, Mehmed Ali Paşa, N. N. Muravyev, Mısır çevresi, Halil Paşa.*

Osmanlı Devletinin XIX. yüzyılın ilk otuz yılını savaşlar<sup>1</sup> ve isyanlarla<sup>2</sup> geçirmesi devletin gücünün giderek zayıflamasına yol açmış, bu gelişmelere 1805 yılında gönülsüz olarak Mısır Valiliğine getirilen Mehmed Ali Paşanın 1831'deki isyanı da eklenince Osmanlı Devleti âdeta varlık sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa isyanının neden ve sonuçları pek çok eserde<sup>3</sup> yer almaktadır. Ancak olayın

\* Bu makalede kullanılan Rusça eserlerin tercümesi esnasında yardımını esirgemeyen Rysbek Alimov'a teşekkürü bir borç bilirim.

\*\* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi/  
*muaydin@ist.edu.tr*

<sup>1</sup> Napoleon'un Mısır'a Saldırısı ve Fransa ile Savaş (1798-1801); 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı; 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı.

<sup>2</sup> Vehhabi İsyanı (1744-1815); Kabakçı Mustafa İsyanı (1807); Sırb İsyanı (1804-1817); Mora İsyanı (1821-1830).

<sup>3</sup> Konu ile ilgili bazı eserleri zikretmek gerekirse: Ahmet Lütfi, *Tarih-i Lütfi*, İstanbul 1292, III, 211; IV, yy. ty., s. 3 vd.; Kamil Paşa, *Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, İstanbul 1327, III, 122-144; *Bâbîlî Hariciye Nezareti Mısır Meselesi*, İstanbul 1334; Şinasi Altundağ, *Kavalah Mehmed Ali Paşa İsyanı*, I, Ankara 1945; Şinasi Altundağ, "Mehmed Ali Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 566-579; Muhammed H.

bizzat tanıdığı olanların bıraktıkları eser sayısı sınırlıdır. Bu makalede Rus Çarı I. Nikola (1825-1855) tarafından meselenin çözümü için Osmanlı Devleti ile onun asi valisi arasında arabulucu olarak görevlendirilen Muravyev'in kaleme aldığı Mısır meselesinin pek bilinmeyen bir safhasına ışık tutan hatıraları ve raporu ele alınacaktır.<sup>4</sup>

Bilindiği üzere Mısır valisinin isyanı sırasında Osmanlı Devletinin ordularının Mısır ordusu karşısında başarısız olması ve Mehmed Ali Paşanın birliklerinin güneyde hızla ilerlemesi, Osmanlı Devlet merkezinde büyük bir krize yol açmıştır. Bu durum karşısında içine düşülen açmazdan çıkış noktaları aranmaya başlanmış ve II. Mahmud İngiliz elçisi Stratford Canning'in 1832 Ağustos'undaki tavsiyesi<sup>5</sup> doğrultusunda devleti açısından daha az tehlikeli gördüğü İngiltere'den yardım talep etmiştir. Ancak daha sonra Londra'da konu ile ilgili yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç çıkmamıştır.<sup>6</sup>

Bu arada Osmanlı Devletindeki gelişmeleri yakından takip eden ve kendi siyasî hedeflerini tehlikeye koyabilecek gelişmelere karşı önceden tedbir almayı kaçınılmaz gören Rusya, meselenin çözümünde etkili olabilmek ve Osmanlı Devleti nazarında nüfuz kazanabilmek amacıyla ilk önce İskenderiye'deki Konsolosu Lavizon'u geri çağırmıştır. Lavizon devletin bu kararından sonra Mehmed Ali Paşa ile İskenderiye'de görüşmüş ve Paşa kendisine, “Sizin geri çağırmanız elbette ki sizin hükümetinizin antlaşmalara ve kurallara sadık olduğunun göstergesidir. Benim korkum, Rusya'nın Sultana yardım etmesidir. Eğer böyle olursa tüm hesaplarım alt üst olur. Benim de durmam gerekir. Şundan eminim ki, eğer hükümetiniz benim Suriye'deki başarılarımdan haberdar olsaydı, Konsolosunu geri çekmezdi”<sup>7</sup> diyerek Rus hükümetine önemli mesajlar vermeye çalışmıştır.

---

Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841)*, (ed. H. İnalçık-N. Göyünç-K. Beydilli), İstanbul 1998; Atilla Çetin, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği*, İstanbul 1998; Gilbert Sinoué, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa*, (çev. A. C. Akkoyunlu), İstanbul 1999.

<sup>4</sup> *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hattı Hümayun (HH)*, nr. 20119.

<sup>5</sup> Stanley-Lane Poole, *The Life of the Right Honourable Stratford Canning*, London 1888, I, 512; Altundağ, *a.g.e.*, s. 82; Stanley Lane Poole, *Lord Stratford'un Türkiye Hatıraları*, (kısaltarak çev. Can Yücel), Ankara 1959, s. 88-89.

<sup>6</sup> Altundağ, *a.g.e.*, s. 82-94; Cemal Tükin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 139-141; Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu (1774-1923)*, (çev. İ. Eser), İstanbul 2001, s. 97.

<sup>7</sup> *Russkie na Bosfor v 1833 Godu (Russkie)*, (iz zapisok N. N. Muravyeva), Moskva 1869, s. 4.

Fakat Rus Devlet Politikası Mehmet Ali Paşanın düşündüğünden farklıydı. Bunu ara bulucu olarak görevlendirilen Korgeneral N. N. Muravyev'in<sup>8</sup> yayınlanan hatıralarında görmek mümkündür. Göreve getirildiğinde Rus Savaş Bakanı aracılığı ile Dışişleri Bakanlığına gönderilen Muravyev, Dışişleri bakanı ile görüşmüş, bu görüşmede kendisine Mehmet Ali Paşanın ilerleyişinin Rusya'nın güney sınırları için tehlikeli olduğu, Osmanlı tahtının onun tarafından ele geçirilmesi durumunda ise ortaya yeni yüzlerin çıkacağı, Avrupa'daki dengelerin değişeceği hatırlanmış ve Ruslar için Osmanlı Sultanı'nın tahtında kalmasının daha önemli olduğunu belirtilmiştir. Hatta bu gelişmeler karşısında Rusya'nın Osmanlı Devletine hemen asker göndermek isteği ön plâna çıkmışsa da, iki devlet arasında olan güvensizlik dolayısıyla buna cesaret edilememiştir. Güvensizliği gidermek için ön görülen tedbirlerden ilki Rus Çarı'nın Padişahla dost olduğunu teyit etmek, ikincisi de Padişah'ı Rusya'nın Mehmed Ali Paşa ile birlikte kendine karşı hareket edebilir endişesinden kurtarmak gerektiği şeklinde olmuştur.<sup>9</sup> Bu düşüncüyü kuvveden fiile çıkartmak gayesiyle İstanbul'a hareketinden önce, Çar I. Nikola'nın huzuruna çıkan Muravyev, Çar'a, Rus ordularının Mısır ordularını durdurmak için kullanılmasına mani olmak amacıyla İran'ı Mısırlılara karşı kışkırtmayı önerdiğinde, Çar, "Olabilir, fakat Abbas Mirza Horasan'da olduğundan yardımcı olamaz" dedikten ve kendisinin de Osmanlı topraklarına ordu gön-

<sup>8</sup> Nikolay Nikolaeviç Muravyev'in bu göreve getirilmesinde, onun İran, Hive ve Türkmenistan'da görev yaparken öğrendiği, fakat İstanbul'da konuşulanla karşılaştırıldığında pek anlayamadığı Türkçe'nin etkisi büyük olsa gerektir. Bununla ilgili bkz. *Russkie*, s. 36-37. Muravyev 1794'de Petersburg'da doğmuştur. 1811'de askeri hizmete girmiş ve 1812'de Fransa-Rus savaşı ve ardından da 1813-1814'de Avrupa hareketine katılmış, 1819'da Hive ve Buhara'da olası ticarî potansiyeli araştırmakla görevlendirilmiştir. 1826-1828'de İran-Rus ve 1828-1829'da da Osmanlı-Rus savaşına iştirak etmiştir. Daha sonra 1831'de Polonya ayaklanmasının bastırılmasında görev almasının ardından Mehmed Ali Paşa isyanı sırasında Rus Devletini temsilen görev almış ve Petersburg'a dönünce de "Yaver-i has" rütbesine yükseltilmiştir. 1837'de "Dekabrist" hareketini desteklediği için ordudan atılmıştır. Daha sonra 1848'de orduya tekrar katılmış ve aynı yıl Macaristan ihtilalinin bastırılmasında yer aldıktan sonra kendisine 1853'de "Piyade Generali" rütbesi verilmiştir. 1853-1856 Kırım savaşı esnasında Kars'ı aldığı için kendisine Kars fatihi unvanı verilen Muravyev daha sonra emekliye ayrılmış ve 1866'da ölmüştür. Aynı zamanda yazar olan Muravyev'in Mısır meselesi haricinde Kırım savaşının Kafkas cephesi ile ilgili olarak da "Voyna za Kavkazom v 1555 g.", adlı eseri Demidov tarafından iki cild olarak 1877'de Sant-Peterburg'da basılmıştır. Daha detaylı bilgi için bk. [www.hrono.ru/biograf/murav-kar.html](http://www.hrono.ru/biograf/murav-kar.html).

<sup>9</sup> *Russkie*, s. 3.

dermek istemediğini, anlaşmazlığı kendi aralarında çözmelerini ve Padişah'ın tahta kalmasını arzuladığını zikrettikten sonra, “Eğer İstanbul alınırsa bizim bir sürü yurtsuz ve vatansız komşumuz olacak. Bu insanlar da rahat durmayacaklar, Mehmed Ali Paşanın donanması ve ordusunun doldurulmasını teşvik edecekler. Bundan başka bu durum Kırım'daki Müslümanları da rahatsız edecek ve onlar da Mehmed Ali Paşayı Sünnî Müslümanların koruyucusu olarak görecektir ve bizim de buradaki orduyu güçlendirmemiz gerekecek” demiştir.<sup>10</sup> Ayrıca Çar görüşme esnasında Muravyev'e II. Mahmud'a iletilmek üzere bir de mektup vermiştir.<sup>11</sup> Görüşmenin ardından Muravyev 11 Aralık'ta Odesa'ya gelmesine rağmen burada kendine tahsis edilen gemideki arıza giderilemeyince karayoluyla Sivastopol'a geçmiştir. Sivastopol'da Karadeniz donanması komutanı Amiral Greig'in yanına vardığında, Dışişleri Bakanı Nesselrod'tan Butenev'e 7 Aralık tarihli bir mektup gelmiştir. Mektupta Butenev'den Padişah'a yardıma ihtiyacı olup olmadığını sormasını ve eğer ihtiyaç varsa Karadeniz filosunun yarısına yakınının gönderileceğinin bildirilmesi istenmiştir. Bu şekilde bir bildirimde bulunulmasının sebebi ise İbrahim Paşanın ordusuyla Torosları aşmış Konya'ya yaklaşmasından başka bir şey değildi. Buradan 18 Aralık'ta Starbatanov'un kaptanlığını yaptığı Etendar (sancak) adlı gemiyle İstanbul'a doğru hareket eden Muravyev 21 Aralık'ta İstanbul'a gelmiş ve doğrudan Büyükdere'deki Rus elçiliğine gitmiştir. Muravyev'in İstanbul'a ayak bastığında ilk hayret ettiği şey İbrahim Paşanın ordularının şehre bu kadar yaklaşmış olmasına rağmen halkta hiçbir telâş eseri görmemesi olmuştur.<sup>12</sup>

Muravyev, İstanbul'a geliştinden iki gün sonra 23 Aralık 1833'de Butenev'le birlikte tercüman Frankini'yi Reisülküttab Akif Efendi ve Serasker Hüsrev Mehmed Paşaya göndererek gelişini haber vermiştir. Bunun üzerine ertesi gün Reis Efendi ve Serasker tarafından kabul edilmiştir.<sup>13</sup> Reis Efendi ile yaptığı görüşmede Çar'ın Mısır'a gitmesini aracı bulucu olarak değil de Padişah'ın dostu olarak arzuladığını bildirmiş ve Çar'ın Padişah'a gönderdiği mektubun bir suretini Reis Efendi'ye takdim

<sup>10</sup> *Russkie*, s. 11.

<sup>11</sup> Mektubun içeriği ile ilgili bkz. *Russkie*, s. 4; Serge Gorianov, *Devlet-i Osmaniyye Rusya Siyaseti*, (çev. Macar İskender-Ali Reşad), Dersaadet 1331, s. 50-60.

<sup>12</sup> *Russkie*, s. 20-25; G. Rosen, *Geschichte der Türkei*, Leipzig 1866, I, 164; Tükin, *a.g.e.*, s. 144-145.

<sup>13</sup> *Russkie*, s. 30-32; Gorianov, *a.g.e.*, s. 61.

etmiştir. Ayrıca görüşme sırasında yanında bulunan Butenev'in, Rusya'nın Karadeniz donanmasının her türlü yardıma hazır olduğunu bildirmesi Serasker Hüsrev Paşayı epey sevindirmiştir.<sup>14</sup>

Bu görüşmenin ardından 28 Aralık'ta saraya devet edilen Muravyev II. Mahmud'u: "Padişah divan üzerinde oturuyordu. Sakalı düzgün kesikti. Başında bir fes, üzerinde de Mavi pelerini vardı" şeklinde tasvir ederken, huzura kabulde yaşananları da; "Padişah'ın yanına sağ taraftan gittim. Çarımızın mektubunu verdim. Bana "Türkçe konuş! Türkçe Konuş!" dedi. Ben de kısa bir nutukla Çar'ın mektubunu sundum. O da açmadan Serasker'e verdi. Padişah ben giderken bir şeyler söylemeye çalıştı, ama kafası karıştı. Onun yerine tercümanlar Frankini ve Bogorodi güzel şeyler söyledi. Ben de tercüman vasıtasıyla Çar'ın Mehmed Ali Paşaya iletmemi istediklerini kendilerine söyledim. II. Mahmud ise Mehmed Ali Paşanın çok suçlu olduğunu uzun sözlerle ifade etti" biçiminde zikretmiştir. Ayrıca konuşma esnasında Muravyev'in, "Çar'ın kendini Mehmed Ali Paşaya göndermedeki amacının, Mehmed Ali Paşayı korkutarak hareketini durdurmak ve sizi Rusya'nın dostluğuna inandırmak" demesi üzerine II. Mahmud da Çar'ın dostluğundan çok emin olduğunu, ancak Mehmed Ali Paşanın kurnaz ve yalancılığı karşısında dikkatli olunmasını tavsiye etmiştir. Daha sonra Muravyev, II. Mahmud'un çıkacağı esnada tekrar konuşmak istediğini fark etmiş ve kendine Çar'ın dostluk niyetlerini tekrar etmiştir. Mamafih buna karşın Padişah'ın bir şeyler söylemesine danışmanları mani olmuşlardır.<sup>15</sup> Konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla II. Mahmud gelişen olaylar karşısında epey şaşırılmış görünmekte ve ne yapacağını tam kestiremeyen bir ruh hâli içinde bulunmaktadır.

Rus Korgeneral Muravyev'in Osmanlı başkentine gelmesi Osmanlı belgelerine yansıdığı kadarıyla pek de hoş karşılanmamıştır. Muravyev'in gelişinden sonra Sadaret kaymakamı tarafından Padişah'a sunulan takdirde, bazı dikkat çekici mütalaalara yer verilmiştir. Buna göre, Rusya İmparatoru'nun bazı tehditlerle Muravyev'i Mısır'a göndermek istemesi ve donanma teklif etmesinin Osmanlı Padişahı'na karşı duyduğu dostluktan kaynaklansa bile sözü edilen generalin gönderilip gönderilmemesinin Padişah'ın iradesine bırakılmamasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca belgede Rus çarından 1828-1829 savaşı dolayısıyla Rusya'ya ödenmekte olan savaş tazminatı taksitinin ödenmeyip Mehmet Ali Paşa aleyhine sarf olunması

<sup>14</sup> *Russkie*, s. 36-40; Gorianov, *Aynı yer*.

<sup>15</sup> *Russkie*. s. 51-57.

ve denizden yardım vaadi beklenirken, bunlardan bahis edilmemesinin manidar olduğunun belirtilmesinin ardından çarın mektubunun her ne kadar dostluktan bahis etse de öngördüğü tedbirin Mehmed Ali Paşayı ortadan kaldıracak derecede olmadığı, esas amacın “tavassut ve şefaah” olduğu zikredilerek, General'in Mısır'a gitmesine rıza gösterilmesinin uygun olduğu ve İstanbul'da tutulmasının “çirkin olacağı” hatırlatılmıştır. Dile getirilen bu hususlardan başka Rusya'nın isyana dair politikasının tam olarak anlaşılması için general ve elçiye danışmak gerektiği üzerinde durulmuştur. Padişah da Hatt-ı hümayununda generali burada tutmanın veya gidişini tehir etmenin uygun olmadığını bildirerek İskenderiye'ye gönderilmesini istemiştir.<sup>16</sup>

Bu gelişmenin ardından 5 Ocak 1833'de Büyükdere'den Etendart adlı gemi ile İskenderiye'ye hareket eden Muravyev Çırağan sarayı önünden geçerken Padişah'ı 21 pare top atışı ile selâmlamış ve karşı kıyıda da aynı şekilde mukabelede bulunulmuştur. Bu sırada gemide bulunan Büyükelçi Butanev de Yedikule sahiline kadar gemidekilere eşlik etmiş ve burada inmiştir.<sup>17</sup>

Muravyev dokuz günlük bir yolculuktan sonra 14 Ocak 1833'de öğleden evvel İskenderiye'ye varmıştır. İlk izlenimi; burada hiç bir tepe, yükselti ve ağaç olmadığı, şehre uzaktan bakınca zengin bir şehir görüntüsü vermediği, fakat kale ve Paşa sarayı gibi yüksekçe binaların göze çarptığı şeklinde olmuştur. Ardından yanlış olarak Pompey sütunu olarak adlandırılan Sentiniya Sever'in şehrin sağ tarafında uzaktan görüldüğünü belirttikten sonra, “İskenderiye'nin batı tarafında olan ana savaş limanına giriş zordur. Limanın kuzey tarafı taşla kapanmış olup, taş beyaz renkleriyle bazı yerlerden su yüzüne çıkmakta ve liman sanki girişe açık gibi görünmektedir. Buraya giriş dar bir boğazdan olup, çoğu yer sığdır ve bundan dolayı rehber olmadan girilemez. Bu rehberler Paşa tarafından sağlanmakta ve boğaza herhangi bir gemi yaklaştığında, rehberler kayıkla onlara yaklaşarak yol göstermektedirler. Kötü havalarda ise rehberlik hizmeti verilmemektedir. İskenderiye'ye yaklaşırken, karşıdan gelen rehberi gördük ve bize taş sıralarının yanından bayrakla işaret veriyordu. Rehber gemiye bindi ve sığ yerler hususunda bizi uyararak limanın ortasına kadar getirdi. Biz ise orada bulunan Mısır filosundan ayrı demir attık. Limanda çeşitli ülkelere ait çok sayıda gemi vardı. Ayrıca Toulon'dan gelmiş Luksor

<sup>16</sup> HH, nr. 20176.

<sup>17</sup> Russkie, s. 80.

adlı küçük bir Fransız askerî gemisi de bulunmaktaydı. Bu gemiye Luksor adı; Luksor dikili taşını Fransa'ya götürmek amacıyla geldiği için verilmişti. Kalede ve Paşa'nın askerî gemilerinde Türk bayrakları dalgalanıyordu, fakat bizi selâmlayan olmadı. Diğer bütün devletlerin gemileri ister ticarî ister askerî olsun limana giriş ve çıkışta birkaç kez top atışıyla selâm veriyorlardı. Onlar da buna karşılık veriyorlardı. Ancak ben rütbem gereği bir asinin elindeki Türk bayrağını selâmlamayı zorunlu görmüyordum”<sup>18</sup> diyerek Mehmet Ali Paşaya olan tepkisini ortaya koymuştur. Limanda kendisini Toskana Konsolosu Rosetti<sup>19</sup> karşılamıştır.

Muravyev'in İskenderiye'ye varışından sonraki gelişmeleri makalenin sonunda transkribinin verileceği Payıtahta sunduğu rapordan<sup>20</sup> takip etmek mümkündür. Rapora göre; Muravyev 14 Ocak öğleden sonra İskenderiye'ye varmıştır.<sup>21</sup> Yukarıda hatıratında zikredildiği gibi limanda bulunan gemilerden hiç biri Rus gemisini selâmlamamış, o da buna mukabil kaledeki Osmanlı bayrağını selâmlamamıştır. Muravyev İskenderiye'ye varışından bir gün evvel İzmir'den İskenderiye'ye giden bir tüccar gemisi kendisine İstanbul'da meydana gelen yangın<sup>22</sup> dolayısıyla tersanenin yanmış olduğu haberini vermiştir. Ancak bunun daha sonra yalan olduğu anlaşılmıştır. Ardından Muravyev, Sadrazam Reşit Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu'nun Konya'da yenildiğinden, Sivas ve Kayseri'ye asker sevk ettiğinden ve Trabzon Valisi Osman Paşanın buraya doğru hareketlendiğinden, hatta Kastamonu halkının ayaklanarak<sup>23</sup> Osmanlı askerini buradan

<sup>18</sup> *Russkie*, s. 87-88.

<sup>19</sup> *Russkie*, s. 89. Muravyev Rosetti için, “*unvan ve rütbeyi seven kibirli bir adam*” ifadesinin ardından Mehmed Ali Paşayı isyana teşvik edenlerden birinin de Rosetti olduğunu, Rusya'dan Mısır'a gelenlere yardım için çalıştığını, onların ricası ile Rusya'dan ödül aldığını belirttikten sonra Rosetti'ye Toskana konsolosluğu unvanının az geldiğini ve bu yüzden Rusya'nın İskenderiye'deki başkonsolosu olmaya çalıştığını, ancak tüccar ve Mehmet Ali Paşa ile sıkı ilişkiler içinde olmasının buna engel olduğunu zikretmiştir (*Russkie*, s. 89-90).

<sup>20</sup> *HH*, nr. 20119. Altundağ, s. 63, 97, 98, 133'de adı geçen rapora atıfta bulunulmuş ve s. 107-109 arasında da konu ile ilgili doğrudan alâkalı kısımların özeti verilmiştir. Kutluoğlu da, 89. ve 93-94. sayfalarda atıfta bulunmuştur.

<sup>21</sup> Altundağ, *a.g.e.*, s. 107.

<sup>22</sup> O zamanlarda yeniçerilerin ve Mehmed Ali Paşanın ajanlarının İstanbul'un çeşitli yerlerinde kundaklama faaliyetleri sonucu 1000'i aşkın ev yanmıştır (Ernst Münch, *Mahmud II*, Stuttgart 1839, s. 170).

<sup>23</sup> Kastamonu'daki olayların detayı ile ilgili bk. Lütfi, *a.g.e.*, IV, 98-99; İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vak'ası”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Dergisi*, ½ (1937), s. 139-152.

zorla çıkardığından bahis etmektedir. Bu bilgilerden sonra vardığı günün akşamı Tercüman Teodatti'yi Mehmed Ali Paşanın yanına gönderen Muravyev mülâkat talebinde bulunmuş ve mülâkat vakti ertesi gün saat sekiz olarak tayin edilmiştir.

15 Ocak'ta kararlaştırılan saatte bir heyetle birlikte Mehmed Ali Paşanın ikamet ettiği saraya varan Muravyev'i, merdivenin alt kısmında "bazı" subaylar, üst başa varıldığında ise Mehmed Ali Paşanın Özel (kalem) Müdürü seviyesinde olan Ermeni asıllı Bezirgan Bogos Yosif karşılamıştır. Daha sonra "çubuk ve kahve" merasiminin ardından Mehmed Ali Paşa<sup>24</sup> adamlarını dışarı çıkarmıştır. Muravyev'in yanındaki heyetin de ayrılmasından sonra görüşmeye eşlik etmek üzere tercüman Teodatti, Kiryako ve Ermeni Bogos içeride kalmışlardır. Burada söze ilk başlayan Muravyev olmuş ve İmparator tarafından görevlendirildiğini zikretmiştir. Buna karşılık Mehmed Ali Paşa da isteğini yazılı olarak beyan etmesini ifadeden sonra kendine cevabın da yazılı olarak verileceğini bildirmiştir. Muravyev ise yazılı olarak verilecek hiçbir şeyi olmadığını söyleyerek, memuriyetindeki amacın İmparator'un kan dökülmesinden vazgeçilmesi ve hükümdarına tabi olunmasını gönülden arzusunu iletmek olduğunu bildirdiğinde, Mehmed Ali Paşa da bunun gerçekleşmesini kendisinin de arzuladığını,<sup>25</sup> "fakat daima ret olunduğunu" ifade etmesi üzerine Muravyev de aynı sözlerini tekrarlamıştır. Daha sonra Mehmed Ali Paşa düşünmek için zaman istemiş ve cevabı da yazılı olarak vereceğini bildirerek görüşmeye son verilmiştir. Akabinde Mehmed Ali Paşanın isteğiyle "afaki" sohbete geçilmiştir. Bu esnada Karaman'dan temin edilen keresteler, Konya harbi ve Trabzon Valisi Osman Paşanın ayaklanan halka karşı aldığı tedbirler söz konusu edilmiş ve görüşme tamamlanmıştır.

Bu arada ertesi günü öğleye kadar (16 Ocak) cevap gelmemesi üzerine şaşırarak Muravyev için daha da uzamasını önlemek amacıyla ikinci bir görüşme talebinde bulunmak amacıyla tercüman Teodatti'yi Paşa nezdine göndermiştir. Burada kendine önce ertesi gün akşam üzeri için randevu verilmiş, ancak daha sonra fikir değiştiren Mehmet Ali Paşa Muravyev'i 17 Ocak sabahı görüşmeye davet etmiştir. Görüşme odada bir önceki görüşmede bulunanlardan başka kimse kalmayınca başlamış ve yine söze

<sup>24</sup> Muravyev'in Mehmed Ali Paşayı, "Paşa eski Türk tipi giyinmişti. Kuşağında kama, başında sarık vardı. Uzun değil, ihtiyardı. Görünüşü kurnaz, gözleri fıldır fıldır. Konuşmaları tutarsızdı" diye tarif etmektedir (*Russkie*, s. 94).

<sup>25</sup> Altundağ, *a.g.e.*, s. 108.



Muravyev başlayarak; Paşa'ya cevap alamadığını, daha önce ifade ettiklerini tekrar etmek için acele ettiğini ve hatta geçen mülakattaki ifadelerinin iyi anlaşılmadığının dahi mümkün olduğunu bildirdikten sonra İmparator'un kan dökülmesinin derhâl kesilmesini ve Padişah'a itaat ve boyun eğilmesine dair isteğini tekrar etmiş ve ardından İstanbul zapt edilse bile Çar'ın görüşünün değişmeyeceğini belirtmiştir. Bu tarz sert bir üsluptan etkilendiği anlaşılan Mehmed Ali Paşa da bendelikten vazgeçmemiş olduğunu ve İmparator'un iyi niyetine delil olarak askerî hareketi durduracağını bildirmiştir. Hemen akabinde kâtibini yanına çağırarak bu hususta oğlu İbrahim'e gerekli yazının yazılmasını istemiştir. Görüşme esnasında Muravyev İmparator'un Karadeniz donanmasını dahi Padişaha “arz ve takdim” ettiğini ve donanmanın sefere hazır olduğunu bildirmesi üzerine Mehmed Ali Paşa itaat edeceği teminatını tekrar etmiştir.<sup>26</sup> Daha sonra Mehmed Ali Paşa Muravyev'e gizli konuşmak istediğini bildirmesi üzerine odada yalnız tercüman Bogos kalmıştır.

Bu görüşme esnasında Mehmed Ali Paşa Muravyev'den İmparator'un kendisiyle ilgili ne düşündüğünü tam olarak öğrenmek istemiş, ancak beklediği cevabı alamamıştır. Ardından Muravyev, Mehmed Ali Paşaya görevini tamamlamış kabul ettiğini tasdik ettirerek görüşme sona ermiştir.

Bu arada Muravyev işlerinin bittiğini sandığı bir sırada hava muhalefeti sebebiyle İskenderiye'de kalmaya devam etmiş ve Mehmed Ali Paşanın sözünde durup durmadığını anlamak için bir kere daha kendisiyle görüşmek istemiştir.

18 Ocak'ta Mehmed Ali Paşanın yanına varan Muravyev kendisiyle çeşitli konulara dair sohbetten sonra Paşa'nın Bâbüâli nezdinde kendisi için şefahtçi olması teklifiyle karşılaşmıştır. Bu arada İzmir'den İskenderiye'ye gelen Rum tüccar gemisi Halil Paşanın yakında İskenderiye'ye geleceği haberini vermiş, aynı bilgiyi Avusturya konsolosu Acherbi'ye talimat getiren Avusturya gemisi de doğrulamıştır. Bunu duyan Mehmed Ali Paşa son derece sevinmiş ve verdiği sözü nasıl yerine getireceğini görmesi için İskenderiye'de biraz daha kalmasını istemiştir. Buna karşın Muravyev Mehmed Ali Paşanın Anadolu'ya beş bin kadar asker sevk etmek ve Karaman'daki ormanları keserek kerestesini Mısır'a nakl etmek istemesine dair işittiği haberlerin taahhütlerine uymadığını göz önüne alarak konuyu yeniden görüşmek istemiştir.

---

<sup>26</sup> Altundağ, *a.g.e.*, s. 108.

Muravyev bu hususlarla ilgili 21 Ocak'ta Mehmed Ali Paşa ile yaptığı dördüncü görüşmede “Niçin Anadolu'ya asker gönderiyorsunuz? Düşmanlığı terk edeceğinize dair söz vermiş olduğunuzdan bu tür asker sevkinden uzak durmanız gerekir... Bu hareketinize ne mana vereyim? Bana izah edin!” deyince Mehmed Ali Paşa da böyle bir şey olmadığını, ancak bazı nedenlerden dolayı İskenderiye'de kalan erlerin yerlerine gönderdiklerini belirtmiştir. Paşa, sayıları ile ilgili soruya da “takriben iki bin kadar” olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Muravyev de sayının bunun on katı da olsa durumun değişmeyeceğini bildirmesinin ardından Mehmed Ali Paşa itaat edeceğini, ancak kendinden çok şey istenirse canını tehlikeye atmadan da çekinmeyeceğini ifade ederek çaresizliğini dile getirmiştir. Daha sonra konuşma bu konu üzerine devam etmiş ve ardından Mehmed Ali Paşa Muravyev'e Halil Paşayı nasıl karşılayacağını anlatmıştır. Muravyev de Mehmed Ali Paşaya İmparator'un itaatini beklediğini hatırlatması üzerine bunun yakında gerçekleşeceğini ve kendisinin İstanbul'da iken bunu duyacağını bildirmiştir. Ardından söz savaşılar geldiğinde Mehmed Ali Paşa Osmanlı askerinin ekserisinin kendi tarafına geçtiğini, bunun miktarının da on bin beş yüz olduğunu ifade etmesiyle görüşme bitmiş ve Muravyev Mehmed Ali Paşaya müsait rüzgâr olursa döneceğim diyerek veda etmiştir.

Muravyev raporunun son kısmını Halil Paşanın İskenderiye'ye gelişi ve karşılaşına ayırmıştır. Muravyev Halil Paşanın 22 Ocak'ta İskenderiye'ye geldiğini, şiddetli rüzgârdan dolayı Taşlıman'da demirlemeğe mecbur kaldığını, kale, tabya ve gemilerden top atışıyla karşılandığını, ancak buna karşılık gemiden top atışı yapılmadığını belirttikten sonra Mehmet Ali Paşanın durduğu merdivenden altı basamak inerek Halil Paşayı karşıladığını, Halil Paşanın da kendine atlas kese içinde bir kağıt verdiğini ve Mehmed Ali Paşanın da bunu öpüp başına koymasının ardından aralarında bir saat kadar konuştuklarını sonra ayrıldıklarını ifade etmiştir. Bu arada Muravyev Mehmed Ali Paşanın bir yandan yukarıdaki gibi davranmasına karşılık diğer yandan da otuz beş bin kat asker elbisesi yaptırdığını ve Sayda için de yeniden asker teminine çalıştığına dikkat çekmiştir.<sup>27</sup>

Muravyev raporunu, Mehmed Ali Paşanın taahhütlerine kuvveden fiile çıkmadan sevinilmemesini ve yeni bir savaşa karşı hazırlıksız yakalanmamak için acilen tedbir alınmasını tavsiye ederek bitirmiştir. Bu

---

<sup>27</sup> Altundağ, *a.g.e.*, s. 109; Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 93-94.

arada Muravyev uygun rüzgârla 24 Ocak'ta İskenderiye'den ayrılmıştır.<sup>28</sup> Çanakkale Boğazı'na geldiğinde Muravyev'in bindiği firkateyn ve ona eşlik eden brik Boğazı geçmelerinin ardından rüzgârın poyraza dönmesiyle Kilya limanına demirlemek zorunda kalmışlardır.<sup>29</sup> Bunun üzerine “*Akdeniz Boğaz Müdürü*” Mehmed Salih Paşa hükümet merkezine gönderdiği sukkalarında Muravyev'in İstanbul'a karadan gideceğini bildirmiştir.<sup>30</sup> Aynı konu ile ilgili Muravyev de Salih Paşadan, eğer karadan gidecek olursa seyahat için gerekli hayvanların hazırlanmasını istemiş ve refakatçi olarak da Tatar talebinde bulunmuştur.<sup>31</sup> Ancak daha sonra Muravyev yoluna gemi ile devam etmiş ve 6 Şubat'ta İstanbul'a ulaşmıştır.<sup>32</sup>

İstanbul'a gelişinin ardından 12 Şubat akşamı Padişah'la görüşmeye giden Muravyev'i ilk önce Müşir Ahmet Paşa kabul etmiştir. O da Rus Dışişleri bakanı Nesselrod'a gönderdiği rapordan bir nüshayı Ahmet Paşaya vermiştir.<sup>33</sup>

Sonuç olarak, Muravyev'in bu raporu, bir devletin iç isyanı sırasında başka bir devletin kendi politik çıkarlarını göz önüne alarak da olsa meseleye doğrudan müdahale edip, meselenin barışçı yollarla halledilmesini sağlamaya çalışması bakımından kayda değer görünmektedir. Ayrıca Muravyev'in raporunu ilginç kılan bir husus böyle bir raporun belki de Osmanlı tarihinde bir ilk olması ise, diğeri de raporda yalnız Mehmed Ali Paşa ile yapılan görüşmeler değil duyulan ve görülen her şeyin yazılmış olmasıdır. Bu arada Muravyev'in Mehmed Ali Paşa ile görüşme esnasında raporunda yer vermediği, ancak araştırmacılar için önemli sayılabilecek bazı bilgiler yazarın hatıratından istifade edilerek ilgili konuşmaya dip notlarla ilâve edilmiş ve rapor bütün yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında araştırmacılar tarafından kullanılan ve atıflar yapılan rapora dikkat çekmek ve daha geniş araştırmacı kitlesine ulaşmasını sağlamak amacıyla raporun tamamının yayınlanması uygun görülmüştür.

---

<sup>28</sup> *HH*, nr. 20119.

<sup>29</sup> *HH*, nr. 46202-B, (13 Ramazan 1248/3 Şubat 1833).

<sup>30</sup> *HH*, nr. 46202.

<sup>31</sup> *HH*, nr. 46202-A (13 Ramazan 1248/3 Şubat 1833).

<sup>32</sup> *Russkie*, s. 153-154.

<sup>33</sup> *Russkie*, s. 168.

Mülazım Ceneralı Muravyev'in İskenderiye'de Vâki' Olan Mu'âmelât ve Harekâtına Dâir Verdiği Varakanın Tercemesidir

*Rusya Fırkateyn Sefnesinin İskenderiye'ye Duhûlü*

Etendad tesmiye olunur Rusya fırkateyn sefnesi şehri kanûn-i sâninin ibtidâki günü vakt-ı zuhrdan üç sâ'at sonraca İskenderiye limânına duhûl birle Mehmed Ali'nin hemen bi'l-cümle ceng sefineleri liman-ı mezkûrde bulunmuş ve zikr olunan Rusya fırkateyn sefnesini ne hâl ise Mehmed Ali'nin sefineleri ve kal'asında hıfz eylediği Osmanlı bayrağını selamlamamıştır.

*İskenderiye'ye Vürûdumdan Evvel Mütevâtır Olan Havâdis*

Vürûdumdan bir gün mukaddem İzmir'den İskenderiye'ye gelen bir tüccâr sefnesi bir Rusya ceneralinin bir kıt'a fırkateyn sefine ile Mehmed Ali nezdine me'mûriyet-i mahsûsa ile karîben vâsıl olacağı ve Dersâdet'de harîk zuhûruyla tersâne muhterik olmuş olduğu havâdisini vermiş ve bu havâdisin tarihlerini tatbîk-i hesâb eyledikde işbu harîk havâdisinin aslı olmadığı ma'lûmum olmuştur. Zira şehri kanûn-ı evvelin yirmi üçüncü günü azîmetimde Dersâdet'i âsâyış üzere bırakmışıdim. Eğer ol vechile harîk vukû' bulmuş olsa şehri mezkûrun yirmi beşinde İzmir'de ma'lûm olmak hayyiz-i imkânda olmayup husûsiyle zikr olunan fırkateyn Dersâdet kurbunda kâin Ayastafanos'da lenger-endâz-ı tevakkuf olarak şehri mezkûrun yirmi dördüncü günü seherî hareket eylemiş olduğuna nazaran iddiâ' olunan harîk-i mezkûr görünmek lâzım gelürdü. Bu cihetle ceneral-ı merkûmun kizbi tebeyyün eylemiştir. Bana kalsa şu havâdis-i kâzibenin menşe'i Dersâdet'den hîn-i azîmetimde selâmlamak için atılan topların sadâsını rû-yı deryâda bulunan ve derûnunda ba'zı bedhâh eşhâs olan ba'zı sefine istimâ' ederek eşhâs-ı mesfûre zikr olunan topların sadâsını taraf-ı Devlet-i âliyye'ye meferr olmak ma'nâsıyla te'vîl etmiş olmalıdır.

*Mısır Ordusu Havâdisi*

Sadr-ı a'zamın me'hûziyetine bâdî olan muhârebeyi ba'zılar nakl ile ke'enne sadr-ı a'zam karın içinde bulunarak bilinmiş ve ahz olunmuş olmak üzere söylenmiş ve İbrahim'in ilerüce tecâvüzünü istihbâr eylediğimde tecâvüz etmemiş ise de Sivas ve Kayseri'ye asker sevk ettiği misillü cevap verilerek Kayseri'ye İbrahim'in askerinin ve verâlarının en yakını olduğu ve Trabzon Vâlisi Osman Paşa bu semte teveccüh eylediği ma'lûmum ol-

duğuna mebnî müşârun-ileyh Osman Paşanın ahvâlini su'âl ile müşârun-ileyhin ahvâli ma'lûmum olduğu ve Kastamonu eyâleti ayaklanup ahâlî asâkîr-i şâhâneyi eyâlet-i merkûmeden çıkmağa icbâr eylediği ve sadr-ı a'zamın mağlûbiyetinden evvel Ahmed Paşanın ma'iyetinde bulunan Osmanlı askeriyile Konya kurbünde bir muhârebe dahî vukû' bularak asâkîr-i mezkûre bozulmuş idüğü ve işbu ahvâlin havâdis-nâme-i ceriyyesi karîben neşr olunacağı yollu söylenmiştir.

*Vürûdumun Mehmed Ali Paşa Tarafına Resmen İhbârı*

Vâsıl olduğum gün ahşam üzeri tercüman Teodatti'yi Mehmed Ali Paşaya mülakât talebi zımnında irsâl ile mülakât-ı mezkûre ferdâsı günü sâ'at sekizde olmak üzere ta'yîn olunmuştur.

*Mehmed Ali Paşa ile Mülâkat Keyfiyeti*

Şehr-i kanûn-i sâninin ikinci günü vakt-ı mu'ayyende kapudan mülâzimi Serebyakov ve Edakatım? mülâzım Hadjinskiy ve tercüman Teodatti ve George Kıryako'yu bi'l-istishâb Mehmed Ali Paşa tarafına vardığımda ba'zı zâbitân-ı askeriyeye nerdûbanın aşağısında istikbâl ederek saray nerdûbanının üst başına varıldıkda paşanın hîdmetinde ve müdür-i Murahhası mesâbesinde bulunan Bogos Yosif bâzergân Ermeni karşulamış mülâkat-ı musammem olan divânhâneye dâhil olur olmaz Paşa sofadan inup lieclî'l-istikbâl birkaç adım ilerüye gelmiş ve çubuk ve kahve rüsûm-ı âdiyesi icrâsından sonra adamlarına dışaru çıkmak üzere işâret etmiş ve benimle beraber gelen zâbitân-ı askeriyeye divânhâne-i mezkûr ittisâlinde vaki' odaya duhûl birle meclisde, fakat tercümân Teodatti ve Kıryako ve Ermeni Bogos kalmıştır.

*Evvəlki Mükâleme,*

Lede'l-mülâkat söze ağâz ile “imparator cenâbları tarafından uhdeme ihâle kılınan me'mûriyetimi isterseniz şimdi îfâ edeyim” dediğimde Mehmed Ali Paşa “matlûbâtım tahrîren beyân olunarak cevâbını dahi tahrîren vereceği” misillü ifâde etmekle, benim kendüsüne “olunacak hiçbir matlûbum ve tahrîren verilecek şeyim olmayarak imparator cenâblarının sadece me'mûriyyet-i şifâhiyyesi hâмили olduğumu ve me'mûriyyet-i mezkûreden maksûd dahi imparator cenâblarının sefk-i dimâ'ın ber-taraf olması ve kendüsünün metbû'ı hakkında efkâr-ı inkıyâda rücû' eylemesi müşâhedesine dâ'ir dilhâhâne münhasır idüğü” cevâbını verdiğimde Mehmed Ali Paşa “benim dahi dilhâhım şer'î metbû'um tarafına dâ'imâ

inkiyâd ve itâ'at etmek ise de bu emniye ile mükerreren vâki' olan istif-tâhât ve ifâdâtım dâ'imâ red olunmuşdur" dediğine binâen "İmparatorun dilhâhına muvâfakat etmek ister ise taraf-ı Devlet-i aliyye'ye ifâdât-ı vâki'asını tecdîd edebileceği" yollu lede'l-ifâde Mehmed Ali Paşa "muvâ-fakat-ı ira'e ve ifâdâtını" tekrar ederek "Zât-ı şâhâne kendüye gadr eylediğini" ilâve birle "mükâtebât ve muhâberâtını ibrâz ile ke'enne me'âli muhâlesatını mü'eyyed olarak kendüsünün Devlet-i aliyye ile olan maslahatında hâkim olmadığımı" beyân ve imparator cenâblarının "iâde-i nizâm ve intizâma dâ'ir ve dilhâhını be-tekrâr ityân" eylediğimde Mehmed Ali Paşa "gazetelerde keyfiyet-i ahvâli başka dürlü gösterilmiştir. Eğerce benim dahi söyleyecek sözlerim çoğ ise de gazetelere cevâb vermesini istemem" dimeğin "Rusya'da ahvâl-i hâliye gazetelerden bilinmemiştir. Havâdisciler kendü san'atlarını i'mâl ederler" dimemle Mehmed Ali Paşa biraz vakit sükût edüp, ba'dehu "ben bayağı bir adamım. Lâkin hakkaniyeti severim" dedikten sonra kendüye li-eclî'l-mülâhaza biraz vakit verilerek tahrîren cevâb vermek üzere va'd etdiğini müte'âkıb "bu maddeyi başka kerre müzâkere ederiz. Biraz âfâkî sohbet edelim" demiştir.

*Mehmed Ali Paşa İle Ba'de'l-Mükâleme Olunan Müsâhabât-ı Âfâkiye*

Mehmed Ali Paşa maksad-ı aslîye zihni meşgul olmak mülabesesiyle işbu müsâhabet-i âfâkiye sırasında maksad-ı merkûme dâ'ir ba'zı şeyleri su'âl etmemekte kendüsünü zabt edemediğine mebnî "Bosna'da Hristiyan tâ'ifesi ayaklanmış işitdiniz mi?" deyü su'âl idicek "bu misillü şeyler mesmû'um olmuş ise de husûs-ı mezkûr ba'zı Sırb karyelerine münhasır olarak zikr olunan karyelerin re'âyâları Osmanlı me'mûrları taraflarından te'addî vukû'una mebnî kalkmışlardır" cevâbı verilerek ba'dehu ceng sefi-nelerini inşâ etdirdiği kereste maslahatından bahs açup "mukaddemâ iktizâ eden keresteyi Karaman eyâletinden celb ederek sonraları men' olunmağla işbu memnû'iyet keyfiyeti Avrupa'dan gâli-bahâ ile kereste mübâya'asına kendüyü mecbûr etmiş ve Karaman ahâlîsi işbu alışverişten memnû'iyet sebebiyle ziyâde zarar u ziyâna giriftâr olmuş olduğu" misillü ba'de'l-ifâde "tarafeyn-i mübârizeyn askerleri ne mikdâr zan u tahmîn olundu" deyü su'âl ile "Konya muhârebesinde otuz bin Osmanlı ve ol-mikdâr Mısır askeri mevcûd olmak üzere tahmîn olunmuşdur" cevâbını verdiğimde "hayır benim ancak on beş bin piyâde askerim var idi. Oğlum İbrahim'e gönderdiğim imdâd askeri vâsıl olmazdan mukaddem sadr-ı a'zam üzerine hücum etmemek ve ol-vakte kadar Adana'ya çekilüp durmak üzere tahrîr etmişdim. Cevâbında yeni imdâda ihtiyâcı olmayacağı ve Konya'dan ilerüye tecûvüz idebileceği zannında olduğunu iş'âr birle Kon-

ya'da kalmakta ısrâr etmekde iken üzerine hücum olunarak galebeyi tahsîl eyledi<sup>34</sup> ve Trabzon Vâlîsi Osman Paşanın ayaklanmış olan ahâlîlere fi'l-hakîka galeyânı vukû' buldu" demiştir. Poros cezâresinden vürûduna müterakkıb olduğum brik sefine karîben İskenderiye'ye vâsıl olacağını ve Mehmed Ali kendüsü İskenderiye'den hareket ve askerine li-ecli'l-iltihâk azîmet ideceği misillü mukaddemâ havâdis işitmiş olduğumdan Kolonel Duhamel Dersââdet'den aynı me'mûriyetle irsâl etmekteği münâsıb görmüş olduğu ve işbu havâdisin adem-i sıhhatı Duhamel'in ma'lûmu olduğu gibi şâyed Tarsus'dan bir tüccâr gemisine binüp İstanbul'a avdet etmesi muhtemel idiğünü ba'de'l-beyân vereceği cevâb çok vakit uzamamasını ricâ ile ol dahi va'd ederek sefîneye avdetimde Mehmed Ali Paşa tarafından bir adam gelüb "kendüden matlûbum ne olduğunu" su'âl etmekle cevâbımda "derhâl terk-i muhâsime keyfiyeti Mehmed Ali Paşanın efkâr-ı itâ'atına delîl-i evvel olmak üzere ittihâz olunacaktır ve eğerce zaman ve kefâlet ve vesâtet lakırdıları mesmû'um olmuş ise de ol vechile zamân ve kefâlete dâ'ir bir gûne ta'lîmâtım olmayup mutavassıt dahi değilim" misillü ifâde eylemişimdir.

#### *Mükâleme-i Sâniye Talebi*

Şehr-i kanûn-i sâninin üçüncü günü vakt-ı zuhra kadar cevâb zuhûr etmediğinden ta'accüb eylediğime ve maslahatı bundan böyle uzatmak istemediğime mebnî mukâleme-i sâniye talebi zımında tercüman Teodatti'yi irsâl<sup>35</sup> ile ertesi günü ahşam üzeri mülâkat olunmak üzere karâr verilmiş ise de şehr-i kanûn-ı sâninin dördüncü günü sabahleyin<sup>36</sup> hemen ol sâ'atde Mehmed Ali Paşa nezdine varılmak üzere da'veti mutazammın haber vürûduyla gitmişimdir.

<sup>34</sup> Muravyev raporunda yer vermediği, ancak hatıratında yer alan konuşmanın devamında, "Sizin Sultanın ordusuna karşı üstünlüğünüz şüphesizdir. İbrahim Paşa da bu savaşta kendi becerisini sergilemiştir, şüphesiz" demesi üzerine Mehmed Ali Paşa da; "Evet onu ben savaşa hazırladım . Öyle terbiye ettim. Her seferde yanımda götürdüm" şeklinde cevap vermiştir (*Russkie*, s. 98).

<sup>35</sup> Muravyev hatıratında, Teodatti'nin Paşayla görüşmesi esnasında Paşa'nın ilk önce sağlığını, ardından da sabık Rus konsolosu Lavizon'a verdiği evrakların cevabının gelmediğini bahane ederek kendini kabul etmek istemediğini, ancak en sonunda Teodatti'nin, Muravyev'in geliş sebebinin diğer işlerden daha önemli olduğunu hatırlatması üzerine kabule yanaştığını yazmaktadır (*Russkie*, s. 107).

<sup>36</sup> Muravyev, Mehmed Ali Paşa tarafından sabah kabul edilmesini o gün öğle yemeğinde birlikte olacakları Rosetti'nin ricası sayesinde gerçekleştiğini belirtmektedir (*Russkie*, s. 108).

*Mükâleme-i Sâlise*<sup>37</sup>

Rüsûm-ı âdiyenin icrâsından sonra meclis tahliye olunarak meclis-i sâbıkda bulunanlardan başka kimesne kalmadıkda söze âğaz ile Mehmed Ali Paşaya tarafından cevâb ahz etmediğimden evvelki güne vâki' olan ifâdâtımı tekrâr etmek için mülâkatı ta'cîl etmiş olduğumu ve ifâdâtımın mülâkat-ı sâbıkada şâyed eyüce tefhîm olunamaması dahi muhtemel olduğuna binâ'en imparator cenâblarının sefk-i dimâ'ın derhâl indifâ'ı ve Mehmed Ali Paşanın metbû'una itâ'at ve inkıyâdı müşâhede dilhâh-ı imparatoranesinden ibâret olan me'mûriyetimi be-tekrâr beyân etmekteki vazîfe-i zimmet addeylediğimi ve imparator cenâbları İskenderiye'deki konsolos vekîlinin celbinden sonra tahvîl-i fikir ve mülâhaza etmeyerek kendünün tecâvüzâtı ne vechile olursa olsun velev İstanbul'u dahi zabt eylesün imparator cenâblarının metâlîbi tebdîl kabûl etmeyüp, dâ'ima bir merkezde sâbit ve müstekarr olacağı misillü ifâde eylediğimde bu lakırdı Mehmed Ali'ye te'sîr ederek "kendüsü hiçbir vakitte bendelik sıfatıyla muttasıf olmaktan ferâgat etmemiş olduğunu ve bunu sıdk-ı bülend ile bütün âleme işâ'a eylediğini ve imparator cenâblarının dilhâhına müte-vâfık niyet-i hâlisânesine delîl olmak üzere harekât-ı hasmâneyi derhâl terk etdireceğini" beyân ve te'mîn etmiş ve fi'l-vâki' kâtibini celb ile yanımda oğlu İbrahim'e bu bâbda tenbîhât-ı lâzimenin tahrîr ve iş'ârını ismarlamış ve cüz'î zâman mürûrunda getirüp Mehmed Ali Paşa temhîr ile der-akab irsâlini tenbîh etmiş ve tahkîkime göre zikr olunan tenbîhnâme mahalline berren irsâl ve ferdâsı günü nüsha-ı sâniyesi dahi isbâl olunmuşdur. Ba'dehu Mehmed Ali "işbu tenbîhin askerim zabtında bulunan mahallerin cümlesinde icrâsı için bu günden i'tibâren yirmi gün isterim. Zîrâ tenbîhâtım on beş günde oğlumun ma'lûmu olarak sâ'ir mahallerde olan askerlere bildirmek için birkaç gün dahi lâzımdır. Bu müddet zarfında vâki' olan şeylerden cenâbları nezdinde mes'ûl olmaklığı istemem. Lâkin yirmi birinci günden sonra ednâ hareket vukû' bulur ise me'sûlîyeti üzerime alırım" dedikte "hüsn-i niyetiniz bu bâbda zâmindir" deyü cevâb etmişimdir. Lâkin Mehmed Ali eyâlât-ı adîde-i Osmaniye'de derkâr olan hoşnudsuzluk keyfiyeti ahâlînin ba'zı hareketlerine sebep olabileceği ve ol-hâlde bu makûle hareket ahâlînin kendüye azvi îcâb etmeyeceğini îmâ

<sup>37</sup> Aslında bu ara başlık "mükâleme-i sâniye" olmalıdır. Çünkü ikinci defa bir görüşme talep edilmesinin hemen ardından "mükâleme-i sâlise" şeklinde bir ara başlığın yanlışlığını daha sonra yine "mükâleme-i sâlise" olarak kaydedilen ara başlığı teyid etmektedir.



ederek cevâbda kendüsü üzerine lâzım geleni icrâ eylediği hâlde mâ'adâsı sehlen tanzîm olunabileceğini Rusya İmparatoru zât-ı şâhânenin sâdık dostu ve isyânın düşmanı idüğünü ve zât-ı şâhânenin mesâlih ve menâfî'i imparator cenâblarının mültezim-i derûnu olup, hattâ Karadenize donanmasını dahi arz u takdîm ederek donanma-ı mezkûr evvelki haberde bâd-bângûşâ olmak üzere müteheyi'-i sefer ve âmâde bulunduğunu<sup>38</sup> lede'l-beyân Mehmed Ali Paşa metbû'-ı şe'riyyesine itâ'ate dâ'ir te'mînâtını tekrâr ile Mehmed Ali'nin sözü "mu'temedûn-aleyh olmakla garîzdir. Uyuşduğumuz vakit tâbi'-i sadâkatkâr olacağım ve vergü veririm ve oğlum ve oğlumun oğlunu ve yeğenimi ve sadr-ı a'zamımı arz-ı itâ'at zımında taraf-ı şâhâneye gönderirim. Me'mûldur ki, imparator cenâbları beni terk etmez ve hakkımda gadr terettübünü dahi istemez" dimesiyle "Rusya İmparatoru tanzîmâtınıza karışmaz ve karışmak kendüye yakışmaz. İmparator cenâbları ancak itâ'atınızı ister ve fi'l-hakîka arz-ı itâ'atınız lâzımdır" dediğimde "ben a'mâl-ı hasmâneyi terk eyledim. Bundan ziyâde nasıl itâ'at-ı arz olunabilir" dedikde, "ancak hulûs ve safvet lâzımdır. Mücerred kendümden olarak size bir nasîhat vereceğim. Taraf-ı şâhâneye itâ'ati zımında me'mûr irsâlini" söylediğimde<sup>39</sup> muztarib olarak gûyâ göndermeye el verecek hiçbir adamı olmayup, adamları bütün bayağı neferât olduğu misillü ifâde eyledikde uyuşmak için murahhas talep etmek üzere me'mûr irsâlini tekrar kendüye nasîhat eylemiş isem de bu bâbda tereddüd ederek gûyâ zât-ı şâhâne ile maslahatında kendüsü fehm olmak üzere meb'ûs me'mûru ilzâm olunacağı yollu ba'de'l-beyân "nasıl olur ise olsun her hâlde maslahat tanzîm olunur görürsünüz" demiş ve benimle musâhabet-i mahsûsa etmek arzusunu işâret etmiş olduğundan beraber bulunanların

<sup>38</sup> Raporunda yer almamasına rağmen Muravyev cümlesini "Sultan henüz bu talebi kullanmadı. Size iyisini seçmeniz teklif ediliyor" diye tamamlamasının ardından Mehmed Ali Paşa kızarmıştı (*Russkie*, s. 110).

<sup>39</sup> Hatıratında konuşma şu şekilde devam etmiştir: Muravyev, "O sizin hükümdarınız. Bu yüzden ilk adımı siz atın. Benim tavsiyemi yerine getirmek size bağlı" Mehmed Ali Paşa da, "Kimi göndersem? Nasıl göndersem? Etrafımdaki İnsanlar sade askerler. Onlar böyle şeyi beceremezler" sözüne karşılık Muravyev de, "Sadece itaat ettiğinizi bildirmek için görevlendirin. Başka bir vazife ile görevlendirmeyin. Bunu da Sultan'a söyleyin. Belki kabul eder" demesinin ardından Mehmed Ali Paşa, "Yapamam. Benim güvendiğim insanlar da kim! Onları orada korkutacaklar ve Sultan'la olan ihtilafta beni suçlayacaklardır. Ancak siz de benim boyun eğip eğemediğimi göreceksiniz" demiştir. Mehmed Ali Paşanın ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Paşa büyük bir güven bunalımı içindedir (*Russkie*, s. 111).

cümlesi odadan çıkup yalnız ben ve tercümânlık eden Bogos, Mehmed Ali'nin yanında kalmışızdır.<sup>40</sup>

*Mucâvebe-i Mahremâne,*

Mehmed Ali Paşa imparatora istinâd<sup>41</sup> eylediği yollu söz söyledikde “İmparator cenâblarına aslâ istinâd etmesi lâzım gelmeyerek, imparatorun hoşnûdsuzluğu ancak kendüsünün metbû‘una itâ‘at ve inkıyâdıyla mahv olacağı” cevâbına zeylen “yalnız terk-i husûmet kifâyet eyler mi? Eğerce askeriniz tenbîhâtınıza imtisâlen tevakkuf edeceğinde şübhe yoğ ise da bundan ne hâsıl olur?” dediğime cevâben “ben sâkıt durup, cevâba muntazır olurum”, demesine binâ‘en “ne mahalden cevâba intizâr edeceksiniz? Benim size cevâbım yokdur ve devletim tarafından dahi cevâb ahz edeceğiniz de şübhem var ve zat-ı şâhâne müzâkerâta ibtidâ mübâşereti tecviz edeceğini farz edemem” dediğimde, “taraf-ı şâhânededen mukaddemce bi‘d-defa‘ât me‘mûrlar irsâl buyurulmuş idi. Yine irsâl buyurulur”<sup>42</sup> deyüp sözlerini tensîb etmediğimi görerek biraz tefekkür ve mülâhazadan sonra “ben tarîkatı bulurum ve sadr-ı a‘zamı celb için buradan iki günde Tarsus'a sefîne irsâl ederim ve bu tarafa vürûdunda münâza‘amızın def‘i bâbında kendüsünü tavassut eylerim” dediğine binâen “mülâhaza ediyor musunuz ki sadr-ı a‘zam sizin esîrinizdir” dediğimde “ben o nazarla bakmam sebîli tahliye olunur ve mümkün olduğu mertebe i‘zaz ü ikrâm ile mu‘âmele kılınur” dimeğın, “zât-ı şâhâne sadr-ı a‘zamı müzâkereye

<sup>40</sup> Muravyev diğerlerinin gitmesinin ardından Mehmed Ali Paşanın ayağa kalktığını, kendisinin de Paşa ile birlikte odada yürümeğe başladığını ve Mehmed Ali Paşanın eli arkada kılıcını tutarak yürüdüğünü ve “Asyalılara has olmayan bir davranışla Napoleon'u taklit ettiğini” belirtmektedir (*Russkie*, s. 112).

<sup>41</sup> Mehmed Ali Paşa özel sohbet esnasında Muravyev'e “Ben hükümdarınızın size böyle bir görev vermesine saygı duyarım. Çar'ın hamiliğinden başka bir şey istemiyorum. Sadece haritaya bakmak yeterlidir. Türkiye, Mısır ve İran'ın Rusya'ya tamamen bağlı olduğu görülür. Ben sizin hükümdardan bir şey beklemiyorum. Fakat diğer Avrupa devletlerini de göz ardı etmiyorum. Sizin hükümdarınız gerçekten halife-i müslimin olabilir” şeklinde şayan-ı hayret sözlerinin ardından, Muravyev, Paşa'nın Müslümanların bağımsızlığını feda ettiğini ve konuşması esnasında kurnazlıkla Mısır'ı da diğer bağımsız devletler arsında saydığını zikrettikten sonra Mehmed Ali Paşanın konuyla ilgili asıl amacının kendi düşüncesini öğrenmek olduğuna belirtmektedir (*Russkie*, aynı yer).

<sup>42</sup> Mehmed Ali Paşanın bu sözü üzerine Muravyev de, “Paşa! Nerede samimiyet?! Nerede İtaat? Ben size tavsiye vermiyorum. İstedığınız şeyin hangisini daha uygun görüyorsanız onu yapın. Siz öngörü kabiliyetinizle en iyiyi seçeceğinizden eminim” deme ihtiyacı duymuştur (*Russkie*, s. 113).

me'mûr buyuracağına size kim söz verir?"<sup>43</sup> yollu söylediğimde "bunların cümlesini nizâmına korum, görürsünüz ki zât-ı şâhâne dahi muvâfakat buyurur"<sup>44</sup> diyerek lakırdı-i müsâlemete mâni' olabilecek teklifâtın derecesi üzerine geldikde, Mehmed Ali Paşa ne Karaman ne Berr-i-Şam'ı düşünmediğine dâ'ir te'mîn ve uyuşulacağı sözünü tekrâr etmeğin "keyfiyet böyle ise size i'timâd edemem ve husûlü esbâbına sa'yi size terk ve ihâle eylerim. Me'mûriyetim tekâmül olmuşdur ve me'mûriyet-i mezkûreyi müsmir olmuş add iderim. İmparator cenâblarına Mehmed Ali Paşa idârenizin ta'rîf ve tebliğini hürmetle kabûl eyledi ve izhâr-ı ri'âyet için derhal terk-i a'mâl-ı hasmâneye mübâşeret ve müte'âkıben bilâ-ifâte-i vakt tanzîmine şûrû' birle karîben biteceği me'mûlûdür diyecek midir? Böyle midir?" deyü iki defa su'âl ile "tamâm böyledir" demiş<sup>45</sup> ve ba'zı âfâkî sohbet<sup>46</sup> cereyânıyla avdet eylemişimdir.

<sup>43</sup> Ardından Muravyev ifadesini "Kendiniz düşünün. Size tâbi olanlardan birisi sözü-nüzü dinlemeyip, başkaldırsa siz ona ara bulucu gönderir miydiniz, yoksa onun itaat ettiğine dair haberi mi beklerdiniz?" sözleriyle tamamlamıştır (*Russkie*, s. 113).

<sup>44</sup> Sözlerinin ardından Mehmed Ali Paşa İstanbul'a askerî gemi gönderdikten sonra Padişah'ın el koymaması için Muravyev'den yazılı belge ister. Muravyev ise bu teklifi böyle bir yetkisi olmadığı için geri çevirir ve böyle bir şey yaparsa değil el koymak Padişah'ın bundan onur duyacağını zikreder (*Russkie*, aynı yer).

<sup>45</sup> Daha sonra Muravyev ile Mehmed Ali Paşa arasında geçen konuşmada Paşa söylediklerinin Çar'a "aynen" aktarılmasını istemesi üzerine Muravyev de kendine "Eğer Çarımızın hamiyetine muvaffak olmak istiyorsanız Sultan'la barışmanız lazım. Ve Sultan'la barışmadan böyle bir hamiyete muvaffak olamazsınız" demiştir (*Russkie*, aynı yer).

<sup>46</sup> Muravyev raporunda "afakî sohbet" olarak zikrettiği konuşmada bir hayli detaylı bilgi bulunduğu ve Mehmed Ali Paşanın ruh hâlini yansıması açısından son derece önemli görülmektedir. Mehmed Ali Paşa "Bilir misiniz, Sultan ne kadar mağrur, onunla iş yapmak o kadar zor ki. En azından Çar'a olan bağlılığımdan sonra, Çar Sultan'a etki ederek benim lehimde az da olsa teveccüh gösterse" dediğinde Muravyev bu hususa dair konuşmanın bittiğini zikrederek konuya değinmemiştir. Daha sonra Mehmed Ali Paşa "Siz bilir misiniz ki, Bâbü'ali beni kaç kez darılttı. Ona hizmet eden ben değil mi idim? Hizmet ettik de ne oldu? Bir gün Türk filosu İngiliz filosuyla Anadolu sahillerine yaklaştı. Ve Osmanlı filosu İngilizlerle Mısır'a asker çıkarmayı düşünüyordu, diye havadis yayılmış, yazılmış konuşuluyormuş. Ben bunu birisine mektup olarak yazdığımda, gazetelerde yer alan bir ifadeyi kullandım. Yani Türk filosunu ben Sultanın değil de Osmanlı filosu olarak yazmıştım. Ondan sonra beni suçlamaya başladılar. Beni ayrımcılık ve hükümdarı tanımamakla suçladılar. Hâlbuki aslında böyle bir şey yoktu. Ardından böyle suçlama ve kısıtlamalar devam etti. Gördüğünüz gibi kelimelere dahi müdahale ediyorlar, bunda haksızlar. Ben böyle bir şey bekleyebilir miydim? Sultan'a şimdi herkesçe bilinen şekilde "adli" lâkabı takmamışlardı". Paşa'nın bu sözleri karşısında sükunetini muhafaza eden Muravyev, lâkabı

### *Hicâz Maslahatları*

Taraf-ı muhtelifle ile ahz eylediğim haberlere göre Mehmed Ali'nin semt-i Hicâz'da maslahatları uygunsuz olarak memleketler ayaklanub ve ittisâlât ve muhâberât münkati' olup Mehmed Ali zabtında, fakat Mekke ve Medine ve Cidde şehirleri olup, Anadolu semtinde zabt etmiş olduğu eyalâtlar dahi kendü me'mûrları taraflarından zahîre ve hayvânât ve araba tedârikinden dolayı olunan ta'addiyât cihetleriyle müteneffire başlamışdır.

### *Havâdis*

Mehmed Ali donanması için kereste celbine dâ'ir iki nefer ecnebi efrenc bâzergân ile vakı' olan tanzîmâtı tevkîf etmiş olduğu havâdisi söylenmiştir.

### *Muhâlefet-i Hava Sebebiyle İkâmetimin İmtidâdı*

Me'mûriyetimi tekâmîl ederek İskenderiye'den azîmet etmek istemiş isem de hava müsâ'id olmadığına binâen meks ve tevakkuf eylediğimde Mehmed Ali Paşa bana izhâr eylediği niyetinde duruyor mu anlamak için bir kerre dahi kendüsüyle mülâkatı mûrad ile şehir-i kânûn-ı sâninin beşinci günü nezdine varmışımdır.

---

her ikisinin de yakıştırabileceğini ancak barışa ihtiyaç olduğunu belirttikten sonra, "Siz hükümdarımın talebini ne kadar yerine getirirseniz, hükümdar da davranışlarının sebep olduğu memnuniyetsizliği o kadar çabuk siler" demiştir. Mehmed Ali Paşa ise, "Ben boyun eğeceğim. Bundan emin olun. Şunu da bilin ki, ben tüm Türk halkının isteği dışında bunu yapmış olurum. Zira 40 yaşına ulaşmış da Sultan'a nefret duygusu beslemeyen kimseyi bulamazsınız. Sultan sadece çocukları kandırmayı bilir" şeklinde ağır sözlerle metbuunu itham etmiştir. Bu sözlere karşılık Muravyev de Paşa'yı, "Neysel! Bu bizim konumuz değil. Bilinen o ki, Türkiye'de Sultan'ı sevmeyen insanlar çoktur. Şu da gerçek ki, siz ondan daha kuvvetlisiniz. Siz İstanbul'u ele geçirebilirsiniz. Hatta Sultan'ı da tahtından indirebilirsiniz. Eğer bunun size bir yararı varsa lütfen devam edin seçim sizindir" cümlesiyle Mehmed Ali Paşayı bir yandan yatıştırmaya çalışırken diğer yandan da tehdit etmiştir. Bu sözler üzerine durumun ciddiyetini bir kez daha anlayan Mehmed Ali Paşa birden bire tavır değiştirmiş ve "Allah korusun! Ben Padişah'ı tahtından indirmeyi nasıl düşünebilirim. Bu işi bitireceğim ve Sultan'a suçlu olduğumu bildirmek için Sadrazam'ı, oğlumu ve torunumu göndereceğim. Ayrıca düzenli bir şekilde vergimi ödeyeceğim" demiştir. Daha sonra Mehmed Ali Paşa Rusya'nın Mısır'a "iyi bir konsolos" atmasını istemiş ve Çar'a da bunu bildirmesini istemiştir. Bu arada Mehmed Ali Paşa kendini bu savaşa sürükleyen Fransa ve İngiltere'ye pek güvenmediğini de Muravyev'e "afakî sohbet" sırasında ifade etmiştir (*Russkie*, s. 114-116).

*Mükâleme-i Sâlise*

Evvel emirde “sadr-ı a‘zamın Konya'dan İstanbul'a gidecek yolda hazînesi cümleten gasb olunmuş ma'lûmunuz mudur?” deyu su'âl ederek “bunu hırsızlar etmişlerdir.<sup>47</sup> Lâkin görürsünüz her ne kadar hasmım yoğ ise de bu husûs ve Anadolu'da ale't-tevâlî vâki' olan ayaklanma keyfiyeti bana azv olunur”<sup>48</sup> demekle “hakkınızda iftirâyı def için itâ'at ve inkıyâdı ta'cîl eylemeniz îcâb-ı hâldendir” dediğimde “me'mûl ederim ki imparator dostumuz zihninde beni tebrî'e ve tasdîk ider “diyecek “Rusya İmparatoru zât-ı şâhânenin sâdik dostudur. Cümleden evvel İmparator cenâblarının hoşnûdsuzluğunu def etmeniz lâzimedendir” makalesine cevâbında “bana hased ve istirkâb idenler çokdur. Hakkımda gadre sa'y ederler”<sup>49</sup> diyerek biraz vakit sükût ettikten sonra “Bosna ve Arnavudluk'da tekrâr ihtilâl zuhûr etmiş ma'lûmunuz mudur?” dimesine cevâben “bu ihtilâl mümkün ise de bundan ne olur! Yine yatışdırılır” dediğimde<sup>50</sup> “nezd-i Devlet-i aliyye'de hakkında şefâ'at etmeğimi talep birle yolda ta'lîmât olduğu beyânıyla red ile mukâbele ve siz söz verirseniz i'timâd ederim. Mümkün mertebe karîben uyuşulacağında şüphem yokdur ve bunu temennî eyleyim” yollu söylediğimde “benim sözüm dînim gibi azîzdir” deyü resmî tavrıyla ifâde eylemiş ba'dehu akrabasından ve Selanik sancâğı ahâlisinden iki kişi Mısır'a azîmet murâd etmişiken zât-ı şâhâne bunları esîr gibi tevkîf buyurmuş olduğundan iştikâ eylemiş ve esnâ-ı mucâvebede kendüsüne senâ takrîbiyle efkâr-ı müsâlemeti telkîne sa'y etmişimdir.<sup>51</sup>

<sup>47</sup> Muravyev hatıratında Paşa'nın bir sonraki cümlesini, “Sultan'dan memnun olmayan halk ne yapsın!” şeklinde vermektedir (*Russkie*, s. 125).

<sup>48</sup> Mehmed Ali Paşa ifadesinin devamında, “Sultan suçsuz olmama rağmen beni kötülemek için olayı bu şekilde Çar hazretlerine iletir” diyerek Ruslardan teveccüh ummaktadır (*Russkie*, aynı yer).

<sup>49</sup> Paşa'nın bu sözü üzerine Muravyev de “Kimin düşmanı yok ki!” dedikten sonra Çar'ın kendisine bu görevi vermesiyle kendini de kıskananlar olduğunu belirtmiştir (*Russkie*, aynı yer).

<sup>50</sup> Muravyev'in bu sözü üzerine istediği tepkiyi alamayan Mehmed Ali Paşa şaşırıp üzülmüş ve iki elinin titremesinden dolayı içmekte olduğu çubuğu zor tutabilmiştir (*Russkie*, aynı yer).

<sup>51</sup> Raporda yer almamakla birlikte Mehmed Ali Paşa ile Muravyev arasındaki görüşme daha sonra da devam etmiş ve Mehmed Ali Paşa Muravyev'e İstanbul'daki Türk ordusunun sayısını sormuş, Muravyev de “8-10.000'den fazla değil” dedikten sonra Paşa'ya “bu mücadelede daha çok kimden korkması gerektiğini” hatırlatmıştır. Bu arada gözlemlerine de yer veren Muravyev; Paşa'nın kendi sakinliğinden bir hayli rahatsız olduğunu, hatta kimsenin anlamadığı fıkralar anlattığı, kekelemeğe başladığını, İskenderiye'den ayrılırken kendinin selâmlanmasını istediğini zikrettikten

*Paris Tesmiye Olunur Brik Rusya Ceng Sefinesinin Vürüdü*

Amiral Rikordof taleb eylediğim Paris tesmiye olunur brik Rusya sefinesi şehr-i kânûn-i-sânînin altıncı günü İskenderiye'ye vürüd eylemiştir.

*Halil Paşanın Karîben İskenderiye'ye Vürüdü Havâdisi*

Ba'de'z-zuhr bir kıt'a Rum tüccâr sefinesi İzmir'den İskenderiye'ye gelerek Halil Paşanın müsâlemet müzâkeresi zımnında karîben vürüd edeceğini ihbâr etmiş ve biraz vakit sonra gelip, Nemçe konsolosuna ta'lîmât getüren bir kıt'a korvet Nemçe sefinesi dahi haber-i mezkûru tasdîk eylemiş ve konsolos-ı mersûm benim ifâdât ve mu'âmelâtımı tervîç ve te'yîde me'mûr olmuş ve Mehmed Ali Paşa derhâl Halil Paşanın geleceğini ve kendüsü fevka'l-gâye memnûn ve mesrûr olduğunu ve verdiği sözü ne vechile icrâ ideceğini müşâhede etmek için biraz dahi İskenderiye'de meks ve tevakkufum mültemis idüğünü mutazammın bana haber göndermiştir.

*Havâdis*

Mehmed Ali Paşa Anadolu tarafına beş bin kadar asker irsâl etmek ve Karaman eyâletinde kâ'in ormanların kerestesini Mısır'a nakl için kesdirmek istediği misillü haber aldığıma ve işbu havâdise göre Mehmed Ali'nin hareketi ta'ahüdât-ı vâkı'asına uymadığına mebnî yeniden asker irsâli maddesini istîzâh için mülâkatı vazîfe-i zimmet add etmişimdir.

*Mükâleme-i râbi'*

Şehr-i kânûn-ı sanînin sekizinci günü varup lede'l-mülâkat peşîn İskenderiye'de tevakkufumun sebebini beyân eylediğimde Mehmed Ali Paşa "bu tarafda ne kadar çok ikâmet eyleseniz mahzûz olurum. Bu def'a İskenderiye'ye vürüd iden brik Rusya ceng sefinesi vâsıtasıyla ne havâdis ahz eylediğimi" su'âl eyledikde, "Yunan kıralı Otto'nun karîben vürüd edeceği" haberini verdikten sonra "lâzımlı havâdisi sizden sormalı" dediğimde "vâkı'â öyledir. Halil Paşanın vürüduna müterakkıbım ve ol-derece memnûnum ki sevincimden sabâha kadar uyumadım" demekle "acabâ te'hîrinin sebebi nedir" dediğim cevâbında "mu'tâd üzre tatarlar i'zâmıyla ihbâr olunmadığına nazaran galibâ Halil Paşa kendüye i'tibârât ve

---

sonra konuşma atlara gelmiş ve Paşa'nın Çar'a soylu Arap atı hediye etmek istediği anlaşılınca Muravyev de, "Rus atları daha iridir. Arap taylarına kıyasla daha iyi hizmet verirler" diyerek hediyeyi kabul etmemiştir (*Russkie*, s. 127).

mürâ'ât-ı lâyıkanın îfâsı için bana vüsûlunu haber alacak kadar vakit vermek istemiştir” deyu lede'l-ifâde “bu sûretde maslahatın tanzîmi me'mûlunuz olmak gerekdir” denilerek “hiç şüphe etmem” demesiyle “çünkü öyledir. Niçün Anadolu'ya yeniden asker irsâl ediyorsunuz? Terk-i muhâsamayı va'd etmiş olduğunuzun ol-vechîle asker irsâlinde ictinâb etmeniz lâzımdır. Bu hareketinizden sizi ircâ' etmem. Dilediğiniz gibi eyleyin, ben mücerred re'yîmi beyân ediyorum. Lâkin bu hareketinize ne ma'nâ vereyim. Bana îzâh edin” dediğimde Mehmed Ali, “işbu asker ne tabur ve ne bölük olmayarak içlerinde bir küçük bir zâbit bile olmayub, fakat müte'addid alayların ba'zı esbâba mebnî İskenderiye'de kalmış olan neferrâtı olmalarıyla alaylarına i'âde olunuyor” demiş ve mikdarı su'âline dahi iyice bilmiyor “takrîben iki bin kadar olmalıdır. Lâkin bunda be'is olmayup uyuşacağımızı size va'd eylemişimdir. Sözümü îfâ edeceğimdir” demesine binaen “vâkı'a iki bin kişiyle askerinizi teksîr etmeyeceğiniz derkâr olup, bi'l-farz bunun on katı asker gönderseniz maslahatlar tebdil etmez. Ben imparator cenâblarına beyân eylediğiniz akvâl ve esbâbı îfâde ederim. İfâdâtım nezd-i imparatoride ne vechile istimâ' ve kabûl olunacağını bilmem. Lâkin itâ'at va'dinizi te'yîd eylerim” dediğimde “ben itâ'at edeceğim. Ancak eğer benden çok şey talep olunur<sup>52</sup> ve hakkımda unfla mu'âmele kılınur ise bir canım var nihâyet me'yûsiyetle tehlikeye koyarım”<sup>53</sup> diyerek ve harâret ve hiddet ile söyleyerek gençliğinde başına gelen şeyleri hikâye ve “vâkı'â metbû'uma itâ'at etmeği hâlisâne arzu ederim ve bu arzumun uğurunda her şeyi edeceğim” deyu îfâde eyledikde “ne vakte kadar maslahat biter?” deyu sû'âl eylediğimde “bilmem. Zîrâ bu bana mütevakkıf değildir. Ben bir şey talep itmim. Velînimetim efendim her ne ki ihsân buyururlar ise râzı ve hoşnûd olurum” dimekle “husûlü ne cihetle meczûmunuzdur” dediğimde “benim me'mûlât-ı sahîhem vardır”<sup>54</sup> dedikten sonra “şer'-i şerîfin mesâ'ı olmadığından bir gûne vesâtet ve müdâhale-i ecnebiyeyi kabûl edemem” dimeğin “pek güzel edersiniz. İmparator cenâbları kendü maslahata âharın müdâhalesini istemediğinden taraf-ı şâhâne ile tanzîmâtınıza dahi karışmaz. Hiçbir devletin tavassutuna

<sup>52</sup> Mehmed Ali Paşa bu sözlerinin ardından Avusturya'nın İskenderiye konsolosu, “Açarbi gibi Suriye'nin iade edilmesini ve filonun da teslim edilmesini isterse” diye devam etmektedir (*Russkie*, s. 139-140).

<sup>53</sup> Mehmed Ali Paşa ifadesinin devamında, “Beni korkutmaya çalışıyorlar. Biz on bir kardeşlik ve ben her zaman bana ait olanı korumaya gayret etmişimdir. Kırk beş senedir savaşıyorum” demiştir (*Russkie*, Aynı yer).

<sup>54</sup> Mehmed Ali Paşa ifadesini, “Fakat Açarbi! Açarbi! O dün bana geldi. Böyle koşullar, şartlar, acaip koşullar sergiledi. Ben hiçbir şekilde yalancı bir aracı kabul edemem” diyerek sürdürmüştür (*Russkie*, s. 140).

yanaşmayın. Bu meslek me'mûlum olan uyuşulmak husûsuna kefâlet-i kaviiyedir. Meczûmunuz olmasını yine iltimâs ederim ki, ben mutavassıt değilim. Mücerred İmparator cenâblarının beyân eylediğim dilhâhını tebliğ zımnında gelmişimdir” dediğimde Mehmed Ali Paşa biraz sükûtdan sonra “Halil Paşayı nasıl istikbâl edeceğimi bilmek ister misiniz? Osman Paşayı önüne bir çavuş ile ve bi'l-cümle me'mûrîn ve zâbitân-ı bahriyeyi İskenderiye limanına irsâl ve Halil Paşa limana duhûl eyledikde Osman Paşa varub bi'l-cümle donanma mükerrer olarak karşuluk için kendüsünün top endâhtıyla selâmlamasına terkîb olduklarını ifade edecektir ve Halil Paşa ol-vechile selâm topu endâhta eylediği vakitte sefinelerimin cümlesinden ve her taraftan toplar atılacaktır ve karaya çıkdıkda dahi bir tabur asker merâsim-i i'tibârât-ı harbiyeyi müşârün-ileyha îfâ edüb, ben dahi nerdübânın üst başına kadar varub istikbâl ve işbu görünen saraya müşârünileyhi ik'âd ideceğimdir. Sadr-ı a'zamın vürûdunda kendü oturduğum dâ'ireyi tahsîs ile müşârünileyhi dâ'imâ gelüp ziyâret ideceğimdir” demekle “sadr-ı a'zam hakkında esîr mu'âmelesi etmeyecek misiniz?” dediğimde “bu nasıl şeydir! Oğlum hâlâ kendüye kaffe-i mürâ'âtı icrâ küllî yevm iki kerre varup ziyâret eyliyor” dedikde “bunların cümlesi ahvâl-ı memdûhadan olup, lâkin imparator itâ'atınızı ister” dediğime cevâben “karîben vâki' olur ve siz Dersaâdet'de iken işidirsiniz. Halil Paşa mücâvebâtımızı Dersaâdet'e serî'an iş'âr eyler” demekle “Halil Paşanın ruhsat-ı kâmillesi yok mudur?” dediğimde “vardır. Lâkin beynimizde bir gûne tahrîrat vukû' bulamaz. Zîrâ metbû' ile tâbî' arasında mu'âhede olmaz. Karâr-ı şâhâne hatt-ı hümâyûn ile halka işâ'e olunur” dediği akabinde<sup>55</sup> “Halil Paşa ile mu'ârefemiz vardır. Lakin sadr-ı a'zamı bilmem. Zaman-ı sâbıkda bir def'a bana üç nefer esîr memlûk getirmişler idi. Birisi Hüsrev Paşaya müte'allik olduğu ma'lûmum oldukda derhâl i'ade eylemişidim. Hâlâ sadr-ı a'zam ol memlûk imiş dirler. Böyle rütbe-i refî'ayı ihrâz etmek kendüye azîm iftihârdır. Eğerçe sadr-ı a'zam cesûr ve bahâdır ise de asker idâre ve kumandasına ehliyet ve kabiliyeti yokdur” deyüp “ben aksini işitdim” dediğimde “cehli var” demekle “tabî'i dirâyeti olduğu hâlde be'is yokdur” dediğimde<sup>56</sup> Hüseyin Paşa ve sadr-ı a'zam ile oğlu muhârebe etmiş ve bozmuş olduğu ve galebâtını ve beş binden ziyâde Osmanlı askeri

<sup>55</sup> Metinde “akibinde” şeklinde yazılmıştır.

<sup>56</sup> Mehmed Ali Paşa Muravyev'in raporunda yer vermeyip hatırasında zikr ettiği şu ağır sözleri sarf etmiştir. “Türklerde namuslu dürüst insan yok ki! Sultan'a tavsiyede bulunabilecek kimse yok. Sadece ben ona Rusya'ya karşı savaşıma telkininde bulundum. O zaman beni dinlemedi. Onun akli başında hiçbir kumandanı yoktur” (*Russkie*, s. 142).



kalmamış idüğü ve ekseri kendü tarafına geçerek Mısır askeri elbise-i harbiyesi iksâ ettirdiği ve Osmanlı ordusunun bakiyyesi İstanbul'a beş merhale mesâfede bulunduğu misillü lede'l-beyân tarafına firâr eden Osmanlı askerinin mikdârını su'âl eylediğimde biraz tevakkuf ederek “on bin beşyüze bâliğ olduğunu” ifade birle mücâvebe biterek<sup>57</sup> vedâ' olunmuş ve “müsâ'id rüzgâr esdiği gibi avdet edeceğim” beyânıyla “bana bir söyleyeceği var mıdır?” su'âl eylediğimde ifâdât-ı vâkı'asının tekrarından başka söyleyeceği olmadığını ifâde etmiştir.

#### *Halil Paşanın Vusûlü*

Şehr-i kânûn-ı sâninin dokuzuncu günü Halil Paşanın râkib olduğu korvet sefine vürûd etmiş ise de rüzgâr şedid olduğundan Taşlıman'da demürlemeğe mecbûr olmuş ve İskenderiye kal'ası ve sefâin ve tabyalardan ale'l-umûm top endâhtı ve düvel-i adide bayrakları küşâdıyla selâmlanmıştır. Fakat Rusya bayrağı olmayup ve zikr olunan korvet sefinden hiçbir top atılmamıştır. Mehmed Ali'yi serî'ân tanzîme getürmek için lâzım gelen harekâtın icrâsıyla me'mûriyetim tekmîl olmuş ise de hava muhâlif olduğuna binâen sefindede ahvâl-ı vâkı'aya şöylece seyirci gibi tevakkuf eyledim ve tahkîkime göre ahvâl-ı mezkûre ber vech-i âtî vukû' bulmuştur.

#### *Halil Paşanın İstikbâli*

Halil Paşanın [boşluk] ve güzergâhında bir tabur asker dizilüp, Halil Paşa esble binek taşına kadar varup Mehmed Ali kendüsü nerdübânın üst başında durarak Halil Paşa atından inmeğe ta'cîl eyledikde Mehmed Ali istikbâl için nerdübân-ı mezkûrden altı kademe aşağı inmiş ve eğerce halvet eylemişler ise de Halil Paşa Mehmed Ali'ye atlas kîse vürûdünde bir

<sup>57</sup> Muravyev raporda görüşmenin bittiğini belirtse de hatırrattan anlaşıldığı kadarıyla görüşme biraz daha devam etmiştir. Mehmed Ali Paşa “on bin beş yüz” ifadesinin ardından “Türklerde şu anda çok az sayıda asker var ve hemen hepsi dağılmış vaziyette. Türk kuvvetleri bezgin hâlde” demesi üzerine Muravyev de Sadrazam'ın Konya yenilgisinden sonra asker sayısını 28.000 olduğunu belirtince Paşa, “Konya muharebesine kadar onların sayısı kaçtı?” dediğinde Muravyev de “50-60.000 kadar” deyince Mehmed Ali Paşa, “Aynen öyle. Ancak yönetecek kumandan olmadıktan sonra sayının ne önemi var” diyerek Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu durumu ortaya koymuştur. Muravyev de bu ifadeye karşılık “Siz halihazırda Sultan'dan daha güçlünüz ve İmparatorluğun güvenliği 28.000 askerle sağlanamaz. Zira onlar sizin askerinizin önünde duramazlar. Türk kuvvetlerinde artık ümit yok” sözüne mukabil Paşa yine Türk komutanların kabiliyetsizliklerinden bahis etmeye başlayınca Muravyev de, “Artık barıştan sonra Sultan iyi kumandanlara ihtiyaç duyuyor. Siz de böyle tecrübeli komutanlarla hizmetine girersiniz” demiştir (*Russkie*, s. 143).

kağıd i'tâ ile Mehmed Ali öpüp başına koymuş ve bir sâ'at mikdarı beyinlerinde ba'de'l-musâhabet müfârekat olunarak Mehmed Ali yalnız kalup tefekküre dalmış gibi görünüp, ba'dehu kendine gelüp ellerini birbirine sürmekle ke'enne maslahat bitdiğine işâret eylemiş olduğu müşâhade kılınmıştır. Lâkin henüz hiçbir şey karâr bulmadığı ve Mehmed Ali tedârükât-ı harbiyeye devâm ederek otuz beş bin kat asker elbisesi için Mısır'ın bi'l-cümle terzilerini işlettiği ve Sayda içinde yeniden asker tedârik ederek bu bâbda te'hîr vukû'una mebnî on mahallin müdürlerini i'dâm etmek üzere tehdîd eylemiş idiği havâdisi şehri-kânûn-ı sâninin onunda söylenmiştir.

#### *Avdet Husûsu*

Şehri-kânûn-ı sâninin on birinci günü müsâ'id rüzgâr esmekle Mehmed Ali'nin ta'ahhüdât-ı vâkı'ası kuvveden fi'le getirilmeksizin alenen hoşnudluk izhârı vazîfe-i zimmetim olmadığı mülâhazasına ve imparator cenâbları İskenderiye'deki Rusya konsolosunu i'ade etmeksizin icrâya selâhiyet olmadığına mebnî top endâhtıyla selâmlayarak İskenderiye limanından hareket eylemiştir.

#### *Hâtîme*

Ber-vech-i bâlâ beyân olunan ahvâl-ı meşrûha ve Mehmed Ali tarafından olunan ta'ahhüdât-ı aleniye ile bile kendüsünün tedârikât-ı harbiyeye devâmına nazaran şâyed tecdîd-i harekât-ı hasmâneyi murâd eylediği takdîrde tedâriksiz bulunmamak için âmâde durulmak üzere akl ve kiyâsetin müsted'â olduğu kâffe-i vesâ'ile bi'l-mukabele sür'at-ı teşebbüs lâzımdır deyü muharrerdir.

"THE FIRST RUSSIAN ATTEMPT IN THE EGYPTIAN QUESTION: MURAVYEV AND HIS REPORT"

#### *Abstract*

The reasons, phases and outcomes of the revolt of Mehmed Ali Pasha, one of the governors of the Ottoman State, in 1831 have been included in many written works. But, documents from the ones who were witnesses of that issue are rare. This paper presents written memories of General Muravyev by himself, who was appointed as a mediator between the Ottoman State and the rebellious governor by Russian Czar Nicola I in order to solve the Egyptian question, and focuses on the report which Muravyev submitted to the Sultan after his negotiation with Mehmed Ali Pasha in Alexandria. This article is the first attempt to publish the report in a full text.

#### *Keywords*

Mahmud II, Nicola I, Mehmet Ali Pasha, N. N. Murayev, Egyptian Crisis, Halil Pasha.









